

themselves and others positively. In the developed countries the seniors' studying at Universities of the Third Age is essential for their self-realization. When studying, an elderly person becomes more socially active, so they regain the lost status in society and their life quality increases.

Keywords: *the United Kingdom; the elderly people; special aspects of welfare and self-realization of the people at the third age; University of the Third Age; special considerations of the Universities of the Third Age functioning; forms and methods of shared learning at the Universities of the Third Age; self-realization of people in the third age.*

*Одержано редакцією 2.03.2016
Прийнято до публікації 9.03.2016*

УДК 378.02:81

Вигранка Т. В.,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, Україна

МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ СКЛАДНИКІВ АКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. *Проаналізовано особливості й ключові характеристики моделі мовної компетентності як складника академічної освіти сучасних фахівців гуманітарного профілю. Визначено критерії й характеристики мовних компетентностей, основні їх складники, результативність володіння і використання на практиці зазначених компетентностей. Узагальнено теоретичні засади, здійснено огляд особливостей застосування мовних компетентностей академічної освіти для фахівців. Обґрунтовано основні мовленнєво-комунікативні складові мовної компетентності забезпечення професійної майстерності у фахівців гуманітарного профілю.*

Ключові слова: *компетентнісний підхід; навчання; види компетенцій; мовна освіта; мовленнєва компетентність; мовленнєво-комунікативні вміння; академічна освіта; гуманітарний профіль.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток мовознавчих наук потребує від лінгвістичної дидактики поступового переходу на засади когнітивно-комунікативного вивчення мови у вищих навчальних закладах. В основу побудови такої методики вивчення мовної дисципліни вкладається поняття мовленнєвої компетентності фахівців. Така компетентність характеризує певний рівень мовних знань, умінь, навичок, які можна в подальшому застосовувати в будь-якій сфері комунікативної діяльності людини. Сучасна молодь має усвідомити визначну роль мови в житті людини, розуміти, що мовна майстерність є вихідною точкою професійного набуття і зростання, запорукою всебічної реалізації творчих здібностей особистості [7, с. 101–163]. Головним завданням викладача гуманітарного профілю залишається мовне виховання своїх учнів. Одним із важливих компонентів реалізації Програми розвитку ООН стало впровадження проекту «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», у рамках якого розглянуто низку дискусій, що стосуються модернізації змісту освіти і формування в молоді ключових компетентностей.

Таким чином, базовою ідеєю реформування освітньої галузі вважається компетентнісний підхід у навчанні. Нині також немає сумніву в тому, що компетентнісний підхід – не лише один із тих чинників, що сприяють модернізації змісту освіти. Слід зазначити, що він доповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей. Лейтмотивна ідея компетентісного підходу полягає, насамперед, у

безперервності навчання протягом усього життя. Самі ж поняття компетентностей і компетентісного підходу застосовуються для визначення таких форм, що дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, поліпшувати якості суспільства і сприяти особистому успіхові, що може бути застосовано до багатьох життєвих сфер. Ключові аспекти компетентісного підходу до освіти становлять основний набір найзагальніших понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей і відношень за навчальними галузями й життєвими сферами учнів. Такий підхід до освіти в цілому може зберегти культурно-історичні та етносоціальні цінності, що охоплюють пізнавально-інтелектуальні, емоційні й моральні складники.

Аналіз актуальних досліджень. Найбільш ґрунтовні дослідження в галузі теоретичних засад мовної компетентності педагога внесли: Н. Б. Завіниченко, Л. В. Любчак, С. С. Макаренко, О. І. Нещерет, Ю. А. Паскевська, І. О. Тяллева, Н. Ф. Шевченко, Н. М. Шацька. Цим дослідникам належить вагомий внесок у вивчення окресленої проблеми. Однак висновки науковців і результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що загальний рівень мовної компетентності фахівців гуманітарного профілю потребує вдосконалення і структурного формування відповідно до сучасних вимог лінгвістичної дидактики, що зумовлює необхідність проведення подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

Мета статті – здійснити аналіз стану розвитку компетентностей сучасного педагога, головним чином, розглядаючи один із складників – мовленнєву компетентність. Компетентісна модель навчання дисциплін мовного профілю на сучасному етапі розвитку набуває суспільної значущості, а тому потребує глибокого осмислення й ґрунтовного дослідження та вивчення всіх аспектів і питань, що пов'язані з нею.

Виклад основного матеріалу. Реалізація компетентісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Перша з них полягає в чіткому усвідомленні учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, що закладена в понятті «компетентність» як педагогічній категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат. Таке тлумачення пов'язане, насамперед, із тим, що перелік освітніх компетентностей розглядається як вимога, як задана соціальна норма освіченості учня, що необхідна для його подальшого ефективного функціонування в певній сфері людської діяльності, а оскільки набуття цих характеристик відбувається поступово в процесі навчання, рівень компетентності учня на різних етапах навчання буде різним. Такий розгляд свідчить про рівневий характер компетентісного підходу в навчанні, про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів. Отримання позитивного кінцевого результату в навчанні передбачає періодичний контроль за його досягненням на певних етапах цього процесу.

Нормативний результат сформованості компетентності учня також має передбачати контроль за послідовністю її формування з визначенням вимог до рівня сформованості компетентності учнів на кожному з етапів освітнього процесу. Ці рівні можуть бути співвіднесеними зі ступенями навчання в тому чи тому навчальному закладі. Невід'ємною частиною такого співвіднесення є поєднання цих етапів із послідовністю формування досвіду учнів відносно навчальних дисциплін і процесів сучасності. Рівні формування компетентісного підходу віддзеркалюють хід навчального процесу: мотивацію навчання (усвідомлення цілей і завдань), актуалізацію мінімально необхідного досвіду діяльності, вивчення нового матеріалу з відпрацюванням теоретичного і практичного навчально-інформаційних блоків, самоаналіз отриманих результатів і співвіднесення отриманих результатів з передбачуваними.

Залежно від виду компетентностей (предметні, соціальні, особистісні), шляхи і терміни їх формування в учнів різняться. Таке формування може бути спеціальним

(безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватися впродовж будь-якого часу – однієї навчальної теми або протягом усього терміну навчання. З цього факту випливає наступна умова реалізації компетентнісного підходу в навчанні – це чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових обізнаностей учнів та до основних етапів їх формування. Рекомендації з мовної освіти визначають два види компетенцій: загальні (знання про світ, національну і загальнолюдську культуру, індивідуальний життєвий досвід); комунікативні (мовні), що складаються з трьох компонентів – вербально-семантичного, лінгвокогнітивного і мотиваційно-прагматичного [4, с. 142]. На вербально-семантичному рівні здійснюється оволодіння різними мовними нормами; на лінгвокогнітивному рівні репрезентується індивідуальна мовна картина світу; вихід на мотиваційно-прагматичний рівень забезпечує вільне володіння мовою в будь-якій комунікативній ситуації. Перший рівень вважається нульовим: він є базою, на якій відбувається формування мовленнєвої особистості, проте не забезпечується повноцінний прояв індивідуального досвіду в слові.

Крім того, існує чотири типи компетенцій: мовна, мовленнєва, соціокультурна і функціонально-комунікативна. Мовна компетенція включає знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, словотворчих, граматичних і стилістичних норм; мовленнєва компетенція реалізується під час аудіювання, говоріння, читання, письма. Соціокультурна компетенція передбачає знання з національної культури, історії, економіки. Найвагомішою є функціонально-комунікативна компетенція – уміння послуговуватися мовними засобами для створення текстів різної стильової приналежності [7, с. 3].

У тлумачному словнику розглядається поняття компетенції як «добра обізнаність із будь-чого». Із лінгвістичної точки зору дане поняття трактується як «інтуїтивне знання про мову, яке має той, хто розмовляє рідною мовою, і яке дозволяє йому коректно висловлювати думку в словах рідною мовою і відрізнити правильні речення від неправильних». Компетентність – «властивість за значенням компетентний», тобто «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний» [6]. Компетентність не може зводитися до знань і навичок. Компетенція – це те, що породжує вміння, дії, тому її можна розглядати як можливість установа зв'язків між знаннями і ситуацією, що найбільш ефективна в розв'язанні проблеми [2, с. 88].

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, уміння, навички. Професійну компетентність фахівця становить обізнаність у предметній галузі, сформованість інтелектуальних операцій і мовно-мовленнєва діяльність, яка є основою комунікативної компетентності. Фахівець мовного профілю – мовна особистість, яку психолінгвісти визначають як «людину, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, що обумовлюють створення і сприйняття нею текстів, які вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [1]. Така людина має володіти мовою на фонетико-фонологічному, семантичному (лексичному, граматичному) і структурно-синтаксичному рівнях. Оволодіння фонетичними, лексичними, граматичними знаннями й уміннями дають змогу мовцеві сприймати і продукувати різноманітні повідомлення (тексти, дискурси), тобто забезпечують формування мовленнєвої особистості. Мовна компетенція, як і сформована на її основі компетенція мовленнєва, мають стати підґрунтям, фундаментом формування іншої важливої компетенції – комунікативної. Опанування комунікативної компетенції сприяє формуванню з того самого мовця ще й комунікативної особистості.

Творення необхідної для спілкування компетенції має декілька складників: власне мовна компетенція (знання засобів мови, одиниць і категорій усіх рівнів, а також правил, за якими будують мовні конструкції, й уміння такі правила застосовувати), мовленнєва компетенція (спроможність сприймати і розуміти висловлювання) і комунікативна компетенція (здатність ефективно спілкуватися в різних умовах у ролі адресанта й адресата).

Під поняттям «мовленнєва компетентність» розглядають: знання базових мовознавчих понять, основних відомостей із різних розділів мовознавства; базові лексичні,

граматичні, стилістичні, орфоепічні, правописні вміння; уміння здійснювати різні види мовного розбору; лінгвосоціокультурні компетенції (інтеграція знань лінгвістичної і соціокультурної змістової лінії мовних курсів, серед них знання правил мовленнєвого етикету, виразів народної мудрості); досвід самостійної предметної діяльності – навчально-пізнавальної, аналітичної, синтетичної [5, с. 197]; знання базових мовленнєвознавчих понять; здатність адекватно сприймати, розуміти, оцінювати і відтворювати почуте чи прочитане; здатність до мовленнєвої творчості; здатність планувати, готувати майбутнє висловлювання в різних жанрах, виступати з повідомленням; здатність до асоціативної мовленнєвої діяльності; уміння аудіювання, читання, говоріння, письма; гнучке вміння використовувати засоби мови залежно від типу, стилю мовлення; навички красномовства; уміння редагувати власне та чуже мовлення; здатність до контролю, самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності [5, с. 197].

Мовленнєву компетентність можна розглядати як загальне комплексне поняття, що свідчить про рівень навчальних досягнень із мови і мовленнєвого розвитку студента; у вужчому тлумаченні – як один з її складників (різновид навчально-предметної компетенції з ділової мови), тобто власне мовну, що пов'язана з засвоєнням лінгвістичної змістової лінії курсу мовних дисциплін за професійним спрямуванням.

Оволодіння мовою і мовленням – необхідна умова формування соціально активної особистості. Мовлення є не лише засобом спілкування, але й засобом мислення, носієм свідомості, пам'яті, інформації, засобом управління своєю поведінкою. Науковці також визначають мовленнєву компетентність як «комплексне поняття, яке, спираючись на мовну обізнаність, охоплює систему мовленнєвих умінь (уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів), що необхідно людині для спілкування в різних ситуаціях» [3, с. 43].

На сьогоднішній день головним завданням мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців є формування і розвиток мовленнєвих компетентностей, що слугують репрезентативними характеристиками особистості, її самодостатності та професійності. Від сформованих навичок мовленнєвої поведінки фахівця великою мірою залежить зацікавленість навчаючих до дисципліни, зокрема і до процесу навчання в цілому. Мало досконало знати предмет, важливо володіти засобами красномовства, бути комунікативно компетентним, щоб своїми знаннями зацікавити тих, хто навчається. На основі мовної й мовленнєвої компетенції формується комунікативна. Під комунікативною компетенцією розуміють комплексне застосування мовних і немовних засобів із метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування [2, с. 89].

Комунікативна компетенція включає в себе: 1) уміння доцільно використовувати засоби мови на практиці живого спілкування; 2) уміння наводити переконливі аргументи у процесі розмови; 3) здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні і невербальні засоби та способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування; 4) уміння встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації; 5) досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення [5, с. 197].

Комунікативна компетентність має на меті висвітлити вміння, поведінку людини у процесі спілкування з іншими суб'єктами комунікативного процесу. Таке формування комунікативних навичок базується на елементарних аспектах мовленнєвого етикету, що виражають певні ситуації спілкування: вітання, знайомства, вибачення, подяки, прохання, привернення уваги, згоди, відмови, заборони, побажання, телефонної розмови. Важливим етапом мовної освіти є формування соціолінгвістичної компетенції – здатності розуміти і продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному

контексті спілкування [7, с. 4]. Основним чинником у становленні соціолінгвістичної компетенції займає культурологічний аспект викладання дисциплін мовного профілю.

Даючи загальну оцінку наведених матеріалів, вважаємо, що для забезпечення професійної майстерності у фахівців запорукою результативності виступають мовленнєво-комунікативні вміння мовної компетентності, а саме: уміння на основі сприйнятої інформації виділяти мікротеми, ключові слова; публічно розмірковувати на задану зовні тему; включатися в обговорення питання, ураховуючи вже висловлене, продовжувати логіку розкриття проблеми; робити узагальнення-підсумки; користуватися формами мовленнєвого етикету, характерними для конкретних ситуацій; укладати систему запитань, що спрямовані на розкриття запропонованої теми; спонтанно підтримувати розмову на задану тему (виступ на засіданні, на зборах, на зустрічі з працівником адміністрації); вести дискусію, заперечуючи, стверджуючи або підтримуючи певні точки зору опонентів [5, с. 197].

Висновки. На підставі аналізу проблеми дослідження й узагальнення його результатів можемо стверджувати, що в основу побудови методики вивчення мовної дисципліни в сучасній академічній освіті вкладається поняття мовленнєвої компетентності фахівців. Це свідчить про те, що така компетентність характеризує не тільки значущість даного критерію професійної освіченості фахівців у педагогічній діяльності, але й визначає певний рівень мовних знань, умінь, навичок, які можна в подальшому застосовувати в будь-якій сфері комунікативної діяльності людини. Названі комунікативні вміння, як і інші, мають формуватися в умовах толерантності, терпимості, узаємоповаги майбутніх фахівців освітнього процесу в умовах особистісно орієнтованого навчання, самокритичності, турботи про культуру почуттів, виразного й емоційного вияву почуттів, оптимістичного настрою. Метою ж педагога лінгвістичного профілю є не лише формування мовної майстерності в тих, хто навчається, а й виховання мовно-свідомої особистості [1].

Здійснений нами огляд компетентностей (мовного аспекту) як складників академічної освіти сучасних фахівців не вичерпує всіх аспектів цієї важливої проблеми. Проблеми формування і вдосконалення критеріїв професійної педагогічної підготовки, а також перспективи розроблення формування мовних компетентностей сучасних фахівців вивчатимемо в наших подальших дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи : б-ка з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Вашуленко, О. І. Локшина та інші; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К., 2004. – С. 47–52.
2. Богуш А. М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі / А. М. Богуш, Н. С. Шиліна. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
3. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-филологов / И. Д. Изаренков // Русский язык за рубежом. – № 4. – 1990. – С. 54–60.
4. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості / О. К. Куварова // Культура професійного мовлення : матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ : Пороги, 2006.
5. Львов М. Р. Основы теории речи : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / М. Р. Львов. – М. : Издат. центр «Академия», 2000. – 248 с.
6. Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. – К. : Аконіт, 1999. – II том. – 305 с.
7. Омельчук С. О. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису : Лінгводидактичні аспекти / С. О. Омельчук // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2–5.
8. Крупченко А. К. Профессиональная лингводидактика / А. К. Крупченко // Иностранные языки в школе. – 2010. – № 10. – С. 28–30.
9. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки / С. Омельчук // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 2. – С. 2–7.
10. Петров, О. Опанування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніми вчителями іноземної мови : теоретичний аспект / О. Петров // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 58–61.

References

1. Bibik, N.M., Vakulenko, L. S., & Lokshina, O.I. (2004). Competence-based approach : reflexive analysis of application. *Competence approach in modern education. World experience and Ukrainian prospects : library of educational policy*. Kiyiv (in Ukr.)
2. Bogush, A. M., & Shilina, N. Ye. (2003). Speech readiness of senior preschool children for learning at school. Odessa (in Ukr.)
3. Izarenkov, D. I. (1990). Basic components of communicative competence and their formation is at an advanced stage of training technical students at. *Russkiy yazik za rubegom (Russian language abroad)*, 4, 54–60 (in Russ.)
4. Kuvarova, E. K. (2006). The Role of speech in the formation of the language personality. *Culture professional language: materials of regional scientifically-methodical conference*. Dnepropetrovsk : Porogi (in Ukr.)
5. Lvov, M. R. (2000). Fundamentals of the theory of speech: a textbook for students of higher educational institutions. Moscow: Academiya (in Russ.)
6. New explanatory dictionary of the Ukrainian language (1999). Volume II. Kyiv: Aconite (in Ukr.)
7. Omelchuk, S. A. (2006). The formation of mollendo-communicative skills in the process of studying syntax : Linguodidactic aspects. *Dyvoslovo (Divislovo)*, 9, 2–5 (in Ukr.)
8. Krupchenko, A. K. (2010). Professional linguodidactic. *Inostranniye yaziki v shkole (Foreign languages at school)*, 10, 28–30 (in Russ.)
9. Omelchuk, S. A. (2013). «Approach to learning» as a basic category of modern science linguodidactics. *Ukrayins'ka mova I literature v shkoli (Ukrainian language and literature at school)*, 2, 2–7 (in Ukr.)
10. Petrov, O. (2010). Mastering linguosociocultural competence of future teachers of a foreign language : theoretical aspect. *Ridna shkola (Native school)*, 3, 58–61 (in Ukr.)

Abstract. *Vigranka T. V. Linguistic competence as one of the academic education of modern specialists of humanitarian type.*

Introduction. *The article analyzes the characteristics and key features of the model of language competence as a part of academic education of modern specialists of humanitarian description. The criteria and characteristics of language competencies, main components, the impact of the ownership and use in practice of these competences are shown. Theoretical principles carried review features of the use of language competencies of academic education for professionals. It is substantiated speech and basic components of linguistic and communicative competence provided professional trade specialists of humanitarian type.*

Purpose. *To analyzed the state of development of the competences of the modern teacher, mainly considering one of the components – language competence.*

Results. *The implementation of the competence approach in educational process involves the observance of a number of teaching conditions and it smoothly nature. The levels of formation competence approach reflect the learning process: motivation, actualization of the minimum required experience, learning a new material with the development of theoretical and practical training units, self-analysis of the obtained results and correlation of the obtained results with the estimates.*

Originality. *Comprises three dimensions: knowledge, abilities, skills. The creation of the necessary for communication competence has several components: linguistic competence (knowledge of language units and categories of all levels, as well as the rules by which building constructions, and the ability to apply such rules), verbal competence (the ability to perceive and understand the statements) and communicative competence (ability to communicate effectively in different conditions, the roles of addresser and addressee). Communicative competence is intended to highlight skills, human behavior in the process of communication with other actors of the communication process.*

Conclusion. *The basis for constructing techniques of studying language discipline in the modern academic education is embedded the concept of speech competence of the experts. This competence characterizes not only the importance of this criterion of professional education of specialists in pedagogical activity, but also establishes a certain level of language knowledge and skills that can be applied in any sphere of human communication.*

Key words: *competence-based approach; training; competence; language education; language competence; communicative skills; academic education; humanities.*

*Одержано редакцією 14.03.2016
Прийнято до публікації 18.03.2016*